

seljačke ocjene o javnim službama u poljoprivredi hrvatske

ivan magdalenić

pravni fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, hrvatska

milan župančić

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, hrvatska

Na temelju rezultata empirijskog istraživanja autori prikazuju ocjene i mišljenja seljaka o radu javnih i stručnih službi koje su u Republici Hrvatskoj zadužene za stručnu i razvojnu podršku seljačkim poljoprivrednim gospodarstvima.

Anketirani seljaci, koji se po mnogim svojim obilježjima razlikuju od "prosječnih" hrvatskih seljaka - znatno su obrazovaniji, informiraniji, mlađi, a posjeduju i obrađuju veća gospodarstva - pokazali su vrlo kritičke ali i diferencirane stavove prema radu pojedinih stručnih službi. Naročito u pogledu poljoprivredne savjetodavne službe, kojoj je zadatak stručna podrška i pomoć seljačkim gospodarstvima. Premda mnogi seljaci još nisu upoznati s njezinim radom i akcijama, zapažaju neke nedostatke i slabosti u njezinu djelovanju: primjerice, jedan savjetnik ne može stručno pratiti različite vrste proizvodnje, niti može svojim uslugama obuhvatiti sve seljake. Pokazalo se da seljaci sve više traže savjete o tržištu, kreditima, a manje o samoj proizvodnji. Oštre su zamjerke na račun veterinarske službe, ne samo prema radu, zalaganju i propustima pojedinaca iz te službe, nego i prema cijenama pojedinih usluga. Seljaci traže da država plaća troškove preventivnih akcija, kada ih ona zahtijeva. U ovoj anketi seljaci su najmanje zadovoljni radom banaka i osiguravajućih društava.

Istraživanje je pokazalo da su seljaci zainteresirani za rad službi i institucija koje su odgovorne za njihov položaj i da su spremni sami dati doprinos njihovu boljem i sadržajnijem radu.

primljeno travnja 1993.

uvodne i metodološke napomene

→ U društvima koja su doista demokratska, sve javne službe podliježu i javnoj ocjeni. Dapače, takve su ocjene jedno od temeljnih mjerila njihove ukupne uspješnosti. U ovome radu bavimo se ocjenama seljaka o nekima od onih javnih službi koje su u Republici Hrvatskoj zadužene za stručnu i razvojnu podršku obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima. Pri tome pojam "javna služba" shvaćamo znatno šire nego što je to uobičajeno u pravnoj terminologiji. Predmet našeg istraživanja bila je javna poljoprivredna savjetodavna služba, veterinarska djelatnost u cjelini i neke njezine specijalizirane službe posebno, zatim banke, osiguravajuća društva i neke druge djelatnosti, sve do javnih glasila.

Istraživanje je potaknuo, organizirao i financirao Savez seljaka Hrvatske, a provedeno je u veljači i ožujku 1993.

U istraživanju su primijenjena dva metodološka postupka: poštanska anketa i grupni intervju. Oba su postupka provedena uz organizacijsku pomoć općinskih odbora Saveza seljaka Hrvatske: anketni upitnici poštom su upućeni predsjednicima ili tajnicima tih odbora, koji su ih, na temelju orijentacijske upute o poželjnoj strukturi uzorka, uručili jednom broju članova Saveza seljaka i ovi su ih ispunili bez obveze da navedu svoje ime (no mnogi su ipak to učinili), a zatim ih, bilo neposredno ili opet preko čelnika općinskih odbora, poštom vratili Savezu. Grupni intervjui sa po desetak seljaka provedeni su u pet općina sjeverozapadne Hrvatske. Izbor sudionika grupnih intervjua uvelike je, isto tako, ovisio o vodećim aktivistima Saveza seljaka.

Na anketu je odgovorilo 211 ispitanika. Jasan je dojam autora ovog rada da su ispitanici upitnike ispunili veoma kvalitetno. Pored ostalih uobičajenih indikatora kvalitete odgovaranja, na takav zaključak upućuje i broj vraćenih upitnika, koji je bio osjetno veći od svjetskih standarda za ankete koje se provode poštom (preko 60%). Takav je odaziv istovremeno i pokazao potrebu seljaka da i na takav način izraze svoja mišljenja i ocjene o pitanjima koja ih se tiču, i koja smatraju važnima za obiteljsku poljoprivredu.

Važno je reći da uzorak ispitanika **nije bio reprezentativan** za hrvatske seljake, ali - kako ćemo kasnije opširnije obrazložiti - ta je činjenica više potvrdila relevantnost dobivenih rezultata, nego njihov nedostatak.

Osnovni podaci o ispitanicima bili su sljedeći:

- Prostorno su raspoređeni po gotovo čitavoj Hrvatskoj (u 32 dosadašnje općine, od 37 u kojima Savez seljaka ima svoje organizacije), uz nešto manju zastupljenost onih iz obalnog pojasa, a nešto veću iz središnjega i sjeverozapadnog dijela zemlje (i, naravno, uz potpuni izostanak onih s privremeno okupiranih područja Republike). Dodatni grupni intervjui provedeni su u dosadašnjim općinama Bjelovar, Čakovec, Čazma, Ludbreg i Varaždin.
- Oko tri četvrtine ispitanika (77%) kao jednu od svojih osnovnih djelatnosti navodi ratarstvo, blizu polovice (49%) mljekarstvo, nešto više od četvrtine (27%) tov svinja, a nešto manje od toga (22%) vinogradarstvo. Ostale proizvodnje (pitali smo za tri najvažnije) javljaju se rjeđe.
- Oko dvije trećine (67%) stječe prihod samo od poljoprivredne djelatnosti na gospodarstvu, nekoliko je iz pravih mješovitih domaćinstava (s nekim stalno zaposlenim članom obitelji), a ostali ponešto zarade radeći svojim strojevima na zemljištu suseljana, baveći se kakvim obrtom kao dopunskim ili izvansezonskim zanimanjem i iz sličnih izvora.
- Polovini je ispitanika od 30 do 50 godina (od toga je većina u punoj snazi - između 35 i 45), a najmladih (do 30 godina) više je nego najstarijih (više od 60).
- Gotovo 40% (točnije, 38%) već ima nasljednika koji se opredijelio za ostanak na gospodarstvu, jedna četvrtina otprilike još nije sigurna glede nasljeđivanja (to su pretežno oni mlađi, sa još malom djecom), isti broj ima nasljednika koji ne želi biti poljoprivrednik, a nešto onih najmlađih i nekolicina starijih odgovorili su da nemaju nasljednika.
- Više od dvije trećine (69%) manje-više redovito prati stručnu poljoprivrednu literaturu, najčešće "Gospodarski list", neki prate specijalizirane listove (mljekarski, voćarski, pčelarski), a mnogi navode da čitaju i različite brošure s područja kojim se pretežno bave.
- Oko 80% redovito, ili bar dosta često, prati TV emisiju "Plodovi zemlje", gotovo 70% emisiju za selo i poljoprivredu na Hrvatskom radiju, a blizu 40% poljoprivredne emisije lokalnih radio-postaja (ako se izuzmu općine u kojima nema lokalnih radio-postaja, ili one nemaju emisija za poljoprivrednike, slušanost postojećih stanica i njihovih emisija za selo mnogo je veća - približno jednaka onoj Hrvatskog radija).
- Više od jedne trećine (37%) tijekom 1992. posjetilo je neku stručnu poljoprivrednu izložbu ili sajam, od čega najviše onaj u Gornjoj Radgoni (Slovenija), zatim Zagrebački velesajam te sajmove u Grazu (Austrija) i Veroni (Italija).

— Iako u anketi nije bilo postavljeno pitanje o formalnoj školskoj naobrazbi, iz svih karakteristika odgovora (rukopisa, gramatičko-pravopisne korektnosti i sl.) nameće se dojam da je stvarna obrazovanost ispitanika znatno viša od (seljačkog) prosjeka.

Vjerujemo da prikazana skica proizvodnog i "osobnog" profila naših ispitanika potvrđuje ocjenu da se ne radi o prosječnim seljacima, nego o takvima koji u drugom smislu mogu "reprezentirati" hrvatske obiteljske poljoprivrednike: oni su najbolji među njima, a to daje dodatnu težinu njihovim ocjenama, jer oni doista znaju o čemu govore.

opći pregled rezultata

Anketom su tražene nešto modificirane "školske" ocjene za ukupno 11 službi ili organizacija koje - svaka na svoj način - pružaju, ili bi trebale pružati, podršku razvoju obiteljske poljoprivrede. Modifikacija školskog ocjenjivanja sastojala se u tome što su pojedine brojčane ocjene verbalno opisane malo drukčije nego u školskim svjedodžbama (5 = "odlično", odnosno - ovisno o kontekstu - "jako zadovoljan", 4 = "prilično dobro", odnosno "prilično zadovoljan", 3 = "osrednje", odnosno "osrednje zadovoljan", 2 = "prilično slabo", odnosno "jedva zadovoljan", 1 = "sasvim loše", odnosno "nimalo zadovoljan"). Uz svaku "školsku" ocjenu zatraženo je i njezino obrazloženje.

U tablici 1 navodimo rang ocjenjivanih službi po dobivenim prosječnim ocjenama. Navodimo i postotni udio svake pojedine ocjene. S obzirom na to da pojedine službe nisu poznate svim ispitanicima, posebno navodimo i postotak odgovora "ne mogu ocijeniti" (u tablici označeno sa "?"). Napominjemo da su prosječne ocjene (u tablici označene kao "P") izračunane a da nije uzet u obzir odgovor "ne mogu ocijeniti", tako da se zbroj od 100% odnosi samo na ocjene koje su doista izrečene.

Tablica 1

Brojčane ocjene pojedinih službi (u %)

	5	4	3	2	1	P	?
1.	15,8	57,5	22,3	3,1	1,1	3,83	12,8
2.	5,0	67,4	22,6	3,9	1,1	3,71	14,2
3.	10,7	53,6	31,1	2,6	2,0	3,68	7,1
4.	8,0	39,5	40,3	9,7	2,4	3,40	39,8
5.	2,1	42,3	41,5	12,7	1,4	3,31	32,7
6.	6,5	30,0	38,5	13,5	11,5	3,07	5,2
7.	12,3	25,1	30,4	15,8	16,4	3,01	19,0
8.	4,7	18,9	36,8	26,4	13,2	2,75	49,8
9.	0,0	9,2	19,7	16,2	54,9	1,83	32,7
10.	0,0	8,1	9,0	13,5	69,4	1,56	47,4
11.	0,6	1,2	9,4	13,8	75,0	1,39	24,2

Objašnjenja:

1. = "Gospodarski list"
2. = Emisija za selo i poljoprivredu Hrvatskog radija
3. = Emisija "Plodovi zemlje" HTV
4. = Javna poljoprivredna savjetodavna služba
5. = Poljoprivredne emisije lokalnih radio-postaja
6. = Veterinarska služba uopće
7. = Služba za umjetno osjemenjivanje
8. = Stočarska selekcijska služba
9. = Osiguravajuća društva
10. = Rad banaka na odobravanju kredita iz Fonda za razvoj
11. = Rad banaka na odobravanju komercijalnih kredita

Kako, dakle, možemo vidjeti iz tablice, "Gospodarski list" i specijalizirane poljoprivredne emisije HRTV dobile su, govoreći jezikom školskih ocjena, blizu "vrlo dobar". Poljoprivredna savjetodavna služba, tamo gdje postoji, predvodi s ocjenom "dobar" (do "četvorke" joj nedostaje nešto malo viših ocjena), a jednaku ocjenu, samo malo "tanju", dobile su još lokalne radio-postaje, veterinarska služba u cjelini te služba za umjetno osjemenjivanje i suzbijanje jalovosti. Nešto malo slabije ocijenjena je selekcijska služba, za koju, međutim, polovina seljaka odgovara da o njoj ne znaju dovoljno da bi je mogli ocijeniti, što je također svojevrsna ocjena. Najlošije su ocjene dobila osiguravajuća društva i banke, pri čemu je opća ocjena za banke koje su dijelile kredite iz Fonda za poticanje razvoja obiteljskih gospodarstava nešto manje loša nego ona za rad drugih poslovnih banaka, odnosno za njihove komercijalne kredite, ali su obje ocjene zapravo negativne, kao i, da ponovimo, ona za osiguravajuća društva.

Osim 11 službi navedenih u tablici, predmet ocjenjivanja, ali bez "školskih" ocjena, bile su i stručne službe organizatora kooperacije te proizvođača gnojiva, zaštitnih sredstava i sličnog, o kojima ćemo u nastavku također ponešto reći.

Spomenuli smo da polovina anketiranih nije dala nikakvu ocjenu za selekcijsku službu, jer ona u njihovu kraju ne postoji, ili oni o njoj ništa ne znaju. Gotovo je jednak broj onih koji nisu mogli ocijeniti rad banaka (točnije, poslovnicu Privredne banke Zagreb) na raspodjeli kredita iz Fonda za poticanje razvoja obiteljskih gospodarstava. Otprilike trećina ne može ocijeniti rad osiguravajućih društava, poljoprivredne savjetodavne službe i lokalnih radio-postaja (u potonja dva slučaja riječ je o ispitanicima iz općina u kojima još nema savjetodavne službe odnosno lokalnih radio-postaja, ili one nemaju poljoprivrednih emisija), četvrtina ništa ne zna o radu poslovnih banaka na odobravanju komercijalnih kredita, petini je nedovoljno poznata služba za umjetno osjemenjivanje, dok su ostale službe nepoznate samo manjem broju anketiranih (za savjetodavnu službu treba reći da za nju nisu čuli ni poneki od ispitanika iz općina u kojima ona inače postoji). Dakle, čak i nekima od najinformiranijih među seljacima nepoznat je rad pojedinih službi ili organizacija koje se bave (ili bi trebalo da se bave) aktivnostima u funkciji unapređivanja obiteljske poljoprivrede. Jesu li tome krivi sami seljaci, ili službe o kojima je riječ?

Kako već rekosmo, osim "školskih" ocjena o radu pojedinih službi tražili smo i njihova dopunska obrazloženja, a tome su posebno poslužili neposredni razgovori u pet općinskih odbora Saveza seljaka. Dakako, ti su komentari najčešće dosta precizno pratili brojčane ocjene, pa su organizacije i službe s višom brojčanom ocjenom dobile i više pismenih (ili usmenih) pohvala, a one s nižom ocjenom više prigovora. Prikazujući поблиže ocjene za pojedine službe, zadržat ćemo se više upravo na kritičkim primjedbama i sugestijama za poboljšanje.

"gospodarski list"

Kad je riječ o "Gospodarskom listu" najviše je poruka "samo tako dalje", a neveliki broj primjedaba zapravo je nemoguće međusobno pomiriti: nekolicina traži više priloga o stočarstvu, a gotovo isti broj prigovara da se o tome previše piše, neki traže "stručnije", a neki "jednostavnije" priloge i sl. Nešto je više primjedbi na neažurnost (zakašnjelost) pojedinih informacija te na ponavljanje priloga, a mogu se spomenuti i zahtjevi za reportažama o "živim ljudima" te više (zapadno)europskih iskustava.

radio i televizija

Primjedbe na radijsku i televizijsku emisiju (HRTV-a) mnogi su izražavali istim riječima, pa ih zato i iznosimo u istom odjeljku. Najčešći su prijedlozi za više kraćih emisija tijekom tjedna (dakle, ne samo nedjeljom), i to - što ne bi smio

biti osobiti problem - da se i ponove najvažniji prilozi iz "osnovnog programa". Razgovori su, više nego pismena anketa, donijeli još nekoliko zanimljivih i - opet ističemo - lako ostvarivih ideja: u sklopu dnevne vremenske prognoze bar dva-tri puta na tjedan, ali u stalnim terminima, dati i specifičnu agrometeorološku prognozu (kao što radio svakog dana daje prognozu za pomorce) i obavijesti prognozne službe za zaštitu bilja (to je osobito čest prijedlog, koji se tumači time što takve obavijesti, kad se daju samo nedjeljom, mogu doći prekasno). Nešto općenitije primjedbe objema emisijama govore o suviše "politike", a premalo reportaža "s terena", zatim o tome da se (osobito na televiziji) prečesto pokazuju samo uspješni poljoprivrednici, a gotovo nikako oni u tipičnim teškoćama itd. Radiju i televiziji neki prigovaraju i to da "još uvijek veličaju kombinata". Kad je riječ o agrarno-političkim temama, ima prijedloga da se za njih rezervira jedan stalni termin u mjesecu (ili rjeđe), ali da to onda budu "kontakt-emisije", u kojima će ministar poljoprivrede, ili s nekoga drugog poljoprivrednicima zanimljivog područja, odgovarati na neposredna telefonska pitanja slušatelja/gledatelja.

Govoreći o vremenu emitiranja radijske emisije, podjednak je broj onih koji izričito kažu da je vrijeme pogodno, kao i onih kojima to vrijeme ne odgovara. Među potonje gotovo su isključivo stočari, koji ističu da su oni u to vrijeme u stajama. Predlažu da se, ako drugo nije moguće, sve stočarske teme - od agrarno-političkih, preko reportažnih do čisto stručnih - objavljuju u zadnjih pol sata sadašnjeg termina. Manje je primjedaba na vrijeme emitiranja televizijske emisije, ali neki ipak kažu da im pada "usred ručka" te da bi upravo zbog toga neke priloge trebalo ponoviti radnim danom u večernjim satima. Od televizije se očekuje i više "čisto obrazovnih" priloga, poput onih u obrazovnom (školskom) programu, a od oba ta najmoćnija glasila više tržišnih informacija i marketinških savjeta (isto vrijedi i za "Gospodarski list").

poljoprivredna i veterinarska služba

Prelazeći na ocjene o poljoprivrednoj i veterinarskoj službi, najprije ističemo da je većina ispitanika govorila o razlici između ljudi koji u tim službama rade, i samih službi. Iako ni pojedinci - što je bio sadržaj posebnih pitanja - nisu sasvim pošteđeni kritika (pri čemu se poljoprivrednim savjetnicima ponekad uzima u obzir da su novi na svome poslu, dok se pojedinim veterinarima, kao "starim znancima" manje "gleda kroz prste"), više je primjedaba upućeno na službe same, dakle na ono na što ni ljudi u njima ne mogu do kraja utjecati.

Veterinarskoj službi najviše se zamjeraju visoke cijene lijekova i usluga, ali i činjenica da se - sudeći po odgovorima, ne baš rijetko - višestruko naplaćuju putni troškovi: veterinar istom prigodom posjeti nekoliko ljudi u selu, a putne troškove naplati svakome posebno (čak smo u jednom razgovoru čuli - provjeravali nismo, ali je tvrdnju podržalo nekoliko nazočnih - o pokušaju da se istom domaćinu naplate putni troškovi posebno za pregled krave, a posebno za svinju, iako su obje životinje pregledane u razmaku od nekoliko minuta).

Zbog takvih i sličnih primjedaba vrlo su česti zahtjevi za uvođenjem privatne veterinarske prakse (ponekad uz obrazloženje "ako mogu birati liječnika za sebe i obitelj, zašto ne mogu i veterinaru za svoju stoku"; ne navodimo broj takvih zahtjeva u odgovorima na anketu, ali ističemo da su oni spomenuti i jednoglasno podržani u svim grupnim razgovorima). Isto je tako više puta ponovljena misao da bi "veterinarsku preventivu trebao plaćati onaj tko je i traži, tj. država", kao i zahtjevi da se veterinarske službe dislociraju u veći broj sela, tako da budu bliže korisnicima. Neki upravo to navode kao glavni argument u prilog uvođenju privatne veterinarske službe.

Govoreći o veterinarima kao pojedincima, seljaci su redovito isticali da "nisu svi jednaki". Ocjenjujući njihove vrline najčešće su isticali susretljivost, dobar odnos prema "običnom seljaku", zatim dobro poznavanje struke te požrtvovnost, sprem-

nost da "ne gleda na radno vrijeme", kao i jednostavnost, razumljivost u iznošenju dijagnoze i predlaganju terapije. S druge strane, kao najčešće mane spomenute su nedovoljno poznavanje seljačke problematike, zanemarivanje interesa seljaka, tj. "okrenutost vlasti", te "činovnički odnos" prema poslu.

Javna poljoprivredna savjetodavna služba u mnogim općinama još ne postoji, a u nekima je osnovana sasvim nedavno, tako da mnogi ispitanici o njoj nisu mogli reći ništa. Velika većina onih iz općina gdje te službe još nema, izražava želju da se što prije uspostavi, kao i očekivanje da će im biti od znatne koristi.

Slabosti postojećih službi najčešće su zapravo njihove ograničenosti: jedan savjetnik ne može pokriti ni cijeli teren, a niti problematiku različitih vrsta proizvodnje. Suviše su rijetko u selima. Zato i neki od seljaka iz općina gdje službe još nema kažu da im takva (tj. ograničena na jednog čovjeka koji se gotovo "ne može maknuti" iz općinskog središta) ne bi ni trebala. Ipak, susretljivost i razumljivost te dobro poznavanje seljačke problematike i vlastite struke, najčešće se spominju kao vrline, a - kod drugih - nedovoljno poznavanje seljačke problematike, "činovnički odnos" prema poslu i veća okrenutost upravi nego seljačkim interesima, najčešće su spominjane mane. Dosta seljaka napominje kako im nisu toliko potrebni savjeti o proizvodnji, koliko o uvjetima i mogućnostima prodaje. Čini se da bi dio svojih ograničenja (nemogućnost dovoljno čestih izlazaka na teren) poljoprivredni savjetnici mogli prevladati koristeći lokalne radio-postaje, i različite pisane materijale u pogodnom obliku (letke, oglase, biltene i sl.).

O nedovoljnoj mobilnosti poljoprivrednih savjetnika (uvjetovanoj nedovoljnim sredstvima), ali i o interesu seljaka za kontakt s njima, govore i podaci iz ankete da je dvostruko više kontakata sa savjetnicima ostvareno na poticaj seljaka, nego na poticaj savjetnika (jednako često kao o "čisto seljačkoj", radilo se i o "obostranoj" inicijativi), te da je mnogo više bilo susreta u prostorijama službe, nego u seljačkim domaćinstvima, odnosno na gospodarstvima. Zanimljivo je spomenuti i to da blizu dvije trećine ispitanika iz općina u kojima postoji poljoprivredna savjetodavna služba izražava mišljenje da bi i seljaci trebali utjecati na zaradu savjetnika (bilo dodatnom nagradom za dobar rad, ili utjecajem na smanjivanje plaće ako savjetnik ne radi dobro), jer "on radi za seljake" (preostala trećina dijeli se na podjednak broj onih koji savjetnika doživljavaju samo kao "državnog službenika, koga država treba i plaćati" i takvih koji o tom pitanju nisu razmišljali).

Inače, oni koji su dobili neku pomoć od savjetnika najčešće spominju "konkretan savjet o nekoj proizvodnji (načinu pripreme zemljišta, vrsti sjemena, načinu gnojidbe i sl.)", zatim "informaciju o mogućnosti povoljnije nabavke repromaterijala ili plasmanu proizvoda", "informaciju o novim sortama, novim vrstama gnojiva ili zaštitnih sredstava i sl.", "konkretan savjet ili preporuku za uvođenje neke nove visokodohodovne proizvodnje" itd.

pomoć drugih stručnjaka

U jednom broju općina seljaci navode da im savjetima pomažu i stručnjaci nositelja kooperacije ili prerađivačke industrije, ali više od polovine ispitanika takvu pomoć nijeće, ili izjavljuje da o njoj ne zna ništa. Preko tri četvrtine izričito kaže da su i ti stručnjaci dužni pomagati seljacima, i to ne samo kooperantima svojih organizacija. Očekivanja od njih, kao i zamjerke na njihov račun, slične su onima koje se tiču poljoprivrednih savjetnika. Nekoliko ispitanika iz općina u kojima javna poljoprivredna savjetodavna služba još nije osnovana ističe da "oni to već imaju", misleći upravo na savjetodavnu pomoć stručnjaka iz organizacija koje na njihovu području organiziraju kooperaciju.

Usput je, iako to nije bila tema ankete, izrečeno, osobito u grupnim razgovorima, i dosta kritike na račun pojedinih organizatora kooperacije. U tome su osobito oštri proizvođači mlijeka, koji se ne žale samo na niske otkupne cijene i zakašnjelo plaćanje, nego i na to da "svaki put kad poraste otkupna cijena mlijeku, padne izmiereni broi masnih iedinica u niemu".

O pomoći stručnjaka iz poduzeća koja proizvode gnojivo i zaštitna sredstva, više od jedne četvrtine ispitanika (28%) odgovara da za njih "prvi put čuje", preko polovine samo je čulo, ali s tim stručnjacima nije bilo u vezi, a od malog broja preostalih nešto je više zadovoljniji nego nezadovoljniji tom vrstom pomoći. Očito je da marketinške službe tih poduzeća nisu iskoristile veći dio mogućnosti da se neposrednije predstave svojim potrošačima.

služba za umjetno osjemenjivanje i selekcijska služba

U širokoj lepezi prijedloga za poboljšanje rada službe za umjetno osjemenjivanje, jedan od najčešćih jest onaj za ponovnim uvođenjem bikova, bar kao alternativnog ili dopunskog rješenja. Dosta su česte primjedbe da se mnogo ne koristi sjeme odgovarajućih bikova (pa da i zbog toga dolazi do gubitaka krava ili teledi), a još češći su prigovori da se neki veterinari nerado odazivaju pozivima za osjemenjivanje u poslijepodnevnim i noćnim satima, ili za blagdana i vikenda, pa to rezultira velikim brojem neuspjelih osjemenjivanja (a svaki se pokušaj plaća).

Za selekcijsku službu već smo rekli da je nepoznata gotovo polovini ispitanih seljaka, a druga polovina ima dosta primjedaba koje se mahom svode na nedovoljnu brigu i visoke cijene ("Sve se svodi na obilježavanje ženske teladi, a ne na izbor najboljih primjeraka"; "Ako želim uzgojiti tele iz vlastite staje, moram ga najprije tobože prodati selekcijskoj službi, a potom tobože kupiti od nje, i pri tome platiti doprinose za tu navodnu kupoprodaju, a tele se nije ni maklo iz moje staje" i sl.). Valja dodati da su o selekcijskoj službi detaljnije govorili gotovo isključivo stočari (još preciznije, mljekari i tovljači junadi), dok ratari i ostali proizvođači o toj službi govore uglavnom sasvim općenito.

osiguravajuća društva

Osiguravajuća društva (zapravo, riječ je uglavnom o "Croatiji", jer se "Sava" spominjala samo u Čakovcu i Varaždinu) dobila su, kako već rekosmo, u prosjeku nisku ocjenu, a mnogim su seljacima i nepoznata. Obrazloženje za dominirajuće nezadovoljstvo najkraće se može sažeti u odgovoru koji je gotovo istim riječima napisalo nekoliko ispitanika: "Brzi su u naplati, spori u isplati". Ipak, interes za osiguranje postoji, ali nije jednak za svako osiguranje: mali je za osiguranje života, veći za osiguranje stambenih, radnih i poslovnih objekata i različite druge imovine.

Visoke premije, a niske i restriktivne procjene šteta, glavni su razlog što se mnogi ne osiguravaju. (Evo i nekih odgovora: "Čak i da svake treće godine izgubim po jednu kravu, na manjoj sam šteti nego da tri godine plaćam osiguranje"). Vrlo su česti i zahtjevi za bonifikacijom (po uzoru na obvezatno osiguranje automobila, s čim su u vezi i pritužbe da je smanjena bonifikacija za traktore ako se oni registriraju i za cestovni promet: "S traktorom sam na cesti nepunih 5% vremena, ili kilometara, a tretiraju ga kao automobil").

U grupnim razgovorima iznesene su sugestije o uvođenju grupnoga ili čak polukolektivnog osiguranja u selu. Pri tome su seljaci svjesni da se ne može ići na preširoke i nehomogene grupe (npr. cijelo selo), jer se u velikim grupama ne može osigurati solidarnost, a nema ni dovoljno uzajamnog povjerenja ("Netko će na taj način osigurati lošu kravu, a naplatiti je na račun ostalih"), već predlažu uže i interesno solidarnije grupe: članove Saveza seljaka, grupu istovrsnih proizvođača vezanih uz neku organizaciju, rodbinsku ili susjedsku skupinu i sl. Mislimo da ideja zaslužuje pažnju te bi je valjalo stručno obraditi.

banke

Kritike na račun banaka još su oštrije, iako mnogi seljaci ni o uvjetima dobivanja kredita nemaju jasnih spoznaja (u tome također očekuju pomoć poljoprivrednih savjetnika, ali i javnih glasila, odnosno marketinških službi samih banaka). Osnov-

ni zahtjev glede odobravanja kredita može se popularno formulirati kao "zahtjev 3 M": manje jamaca, manje papira, manje kamate.

Seljaci se posebno osjećaju pogođeni time što, kako s pravom kažu, oni raspolažu s velikim vrijednostima u opremi, strojevima, objektima itd, a banke ih uzimaju kao puku sirotinju i tjeraju da traže jamce među ljudima koji primaju male mjesečne plaće iz svojih nesigurnih zaposlenja! Zato se najveći broj seljaka zalaže za hipotekarne kredite, pri čemu napominju da bi se pod hipoteku trebala uzimati i zemlja, a ne samo zgrade i druga slična imovina. Mnogi misle da bi trebalo osnovati specijaliziranu agrarnu banku.

Kad je riječ o kreditima iz Fonda za poticanje razvoja, dosta je tvrdnji da su oni dijeljeni po vezama i poznanstvu (u jednom razgovoru upućena je kritika savjetniku da je "o kreditima obavijestio samo ljude iz svoga rodnog sela"), da su ih dobivali "samo razni mafijaši" (termin upotrijebljen u više anketnih upitnika i od sudionika nekoliko razgovora), a ne pravi poljoprivrednici, da im je namjena suviše uska itd. Nekoliko ispitanika izričito navodi da bi posebno trebalo kreditirati mlađe poljoprivrednike, takve koji tek započinju voditi vlastito gospodarstvo.

Seljaci, naravno, nisu bankarski stručnjaci i neki su njihovi zahtjevi možda u sadašnjim uvjetima neostvarljivi. No, svakako bi ih trebalo razmotriti i one opravdane uvrstiti u odgovorajuće propise. Već bi i potpunije informiranje o uvjetima kreditiranja bilo korisno kako za seljake, tako i za same banke.

zaključne napomene

Iako ovo skromno istraživanje ne dopušta preširoka uopćavanja, uvjereni smo da je ono ne samo ispunilo nego i nadmašilo svoju prvobitnu namjenu (tj. da posluži kao poticaj za raspravu na redovitom godišnjem savjetovanju Saveza seljaka Hrvatske). Osim što je dalo bar grubu sliku kako rade službe i organizacije koje (bi trebalo da) stručno pomažu napredak obiteljske poljoprivrede, istraživanje je potvrdilo da Republika Hrvatska ima sve jači sloj individualnih poljoprivrednika koji kvalificirano i trezveno mogu suditi o mnogim pitanjima važnim za napredak poljoprivrede. Treba ih, dakle, češće pitati za mišljenje. Pokazalo se da i ovakva istraživanja mogu biti dragocjena, jer seljaci neposrednije, određenije i kvalitetnije odgovaraju na pitanja bliska njihovoj dominantnoj proizvodnji, pa takva - "uža, ali dublja" - istraživanja mogla dati i (još) upotrebljivije podatke. U više je anketnih upitnika, i u gotovo svim razgovorima, posebno istaknuta želja da se "tamo gdje treba" više čuje mišljenje seljaka o agrarnoj politici, uz često obrazloženje da "ni najbolje stručne službe ne mogu popraviti ono što loša agrarna politika može pokvariti".*

* Članak je djelomice izmijenjen tekst izlaganja na savjetovanju "Strategija dugoročnog razvitka hrvatske poljoprivrede (Zagrebački velesajam, 21. i 22. travnja 1993).

How peasants in Croatia evaluate public services to agriculture

Summary

On the basis of empirical research in which 211 peasants filled in a questionnaire and of group interviews in five selected peasant environments, the authors present peasants' evaluations and opinions of the work of public and professional services that are charged, in the Republic of Croatia, with professional and developmental support to peasant holdings.

The peasants who participated in the enquiry, and who in many ways differ from the »average« Croatian peasant — they are much more educated, informed, younger, and they own and work larger farms — showed very critical but also differentiated attitudes towards the work of specific professional services. This can especially be seen in the case of the agricultural counseling service, whose task is the professional support and help to peasant holdings. Although many peasants are not yet acquainted with the work and activities of this service, some failings and weaknesses in its work have already been remarked — one counsellor cannot professionally guide various kinds of production, nor can his service include all the peasants interested. It was shown that the peasants are increasingly interested in advice about the market and credits, and less about production itself. There is even greater criticism of the veterinarian service. Besides comments on the work and failings of individuals in that service, peasants are very dissatisfied with prices and they demand that the state should bear the expenses of preventive activities that it prescribes. In the questionnaire the peasants are least satisfied with the work of banks and insurance companies.

Research showed that peasants are interested in the work of services and institutions that are responsible for their position and that they are prepared to contribute to their better and more complete work.

L' opinion des paysans sur les services publics en agriculture en Croatie

Résumé

Sur la base des résultats des recherches empiriques dans le cadre desquelles une enquête a été faite auprès de 211 paysans et dans le cadre d'une interview collective dans cinq milieux ruraux sélectionnés, les auteurs présentent les appréciations et les opinions des paysans sur les travaux des services publics et professionnels qui, en République de Croatie, sont chargés de l'aide professionnelle et en matière de développement aux exploitations agricoles.

Les paysans qui ont répondu à l'enquête et qui, par de nombreuses caractéristiques, se distinguent des paysans croates »moyens« — ils ont une bien meilleure formation, sont mieux informés, plus jeunes, possèdent et cultivent de plus grandes exploitations — ont émis des points de vue très critiques mais aussi différenciés quant aux travaux de certains services professionnels. C'est particulièrement visible en ce qui concerne le service de conseil en matière d'agriculture, qui a pour tâche l'aide et le soutien professionnels aux exploitations agricoles. Bien que beaucoup de paysans ne soient pas encore au courant des travaux et actions de ce service, des faiblesses et des imperfections sont observées dans ses activités — un conseiller ne peut suivre professionnellement différentes catégories de production, ni ne peut englober tous les paysans dans le cadre de ses services. Il s'avère que les paysans demandent de plus en plus de conseils concernant le marché, les crédits, et moins en ce qui concerne la production elle-même. De sévères critiques sont adressées au service vétérinaire. En plus des remarques portant sur les efforts et les négligences de professionnels de ce service, les paysans sont très mécontents des prix de certains services, mais ils demandent aussi que le gouvernement finance les actions préventives quand il les exige. D'après cette enquête, les paysans sont le moins satisfaits des services des banques et des compagnies d'assurances.

Les recherches ont montré que les paysans étaient intéressés aux travaux des services et des institutions responsables de leur position, et qu'ils étaient prêts à apporter eux-mêmes leur contribution en vue de meilleurs travaux, plus substantiels.